

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 19.08.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 05.09.2018

II. Dünya Savaşı Sonrasında Dış Politika Doğrultusunda Gelişen Kültürel Bir İttifak: Halkevleri ve İngiliz Kültür Heyeti*

Melih DUMAN

Dr.

ORCID: 0000-0001-6861-615X

Mail Adresi: melihduman1@gmail.com

Öz

Bu çalışma İngiliz Kültür Heyeti'nin 1945-1950 yılları arasında Halkevlerinde gerçekleştirdiği faaliyetleri ele almaktadır. 1940'lı yıllarda Türkiye'de faaliyet göstermeye başlayan İngiliz Kültür Heyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında Halkevlerinde İngiltere'nin kültürel etkinliğini sağlamak üzere konferans, dil öğretimi ve sinema faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Türkiye'yi İngiltere'ye, İngiltere'yi ise Türkiye'ye tanıtmak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler, kültürel vasıtalarla siyasi amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmamız, CHP Hükümetlerinin II. Dünya Savaşı sonrasında siyasal ve kültürel amaçlar çerçevesinde Halkevlerinde çalışma yapmasına müsaade ettiği İngiliz Kültür Heyeti'nin faaliyetlerini 1945-1950 yılları arasında incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İngiltere, İngiliz Kültür Heyeti, Sinema, Konferans

* Bu çalışma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında tamamlanan II. Dünya Savaşı Sonrasında, CHP Hükümetlerinin Dış Politikaya Yönelik Propaganda Faaliyetleri (Amaçlar, Araçlar, Yönelişler)" isimli doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

A Cultural Alliance Developing in Foreign Policy after the World War II: People's Houses and the British Council

Abstract

This study undertakes the activities that was conducted by the British Council from 1945 to 1950. After World War II, British Council which started to operate in Turkey since 1940, conducted activities like conferences, language teaching and theatre activities in People's Houses to enhance the cultural efficiency of United Kingdom. The activities that aimed to introduce Turkey to U.K and U.K to Turkey were carried out by cultural means in line with political aims. Accordingly, our study focuses on the activities of the British Council, which the CHP governments allowed to work in the People's Houses in the context of political and cultural goals after World War II from 1945 to 1950.

Keywords: Turkey, United Kingdom, British Council, Cinema, Conference

GİRİŞ

Türkiye’de 1932 yılında kurulan ve hızla sayısı artan Halkevleri¹, uzun yıllar boyunca Cumhuriyet’in kurucu felsefesini halka götürmenin en önemli aracı olmuştur.² Özellikle örgün eğitimin dışında kalan halkın eğitilmesi için kullanılan Halkevleri, kapandığı tarihe kadar oldukça önemli ideolojik merkezler olarak kabul edilmişlerdir.³ Kamuoyu ve hükümet için sahip olduğu önem dolayısıyla Halkevleri, Müttefik ve Mihver devletleri tarafından Türkiye’nin II. Dünya Savaşı içerisindeki konumunu etkilemek üzere kullanılmak istenmiştir. Bu doğrultuda savaş boyunca Türkiye’nin pek çok noktasında faaliyet gösteren Halkevleri ve Odaları, Mihver ve Müttefik kuvvetlerin hedefinde olmuştur. İngiltere de henüz erken sayılabilecek bir tarihte 1940 yılında, Halkevlerinde faaliyet göstermek üzere girişimde bulunmuştur.⁴ Bu ekseninde çalışmamız, İngiliz Kültür Heyeti’nin Halkevlerinde gerçekleştirdiği faaliyetleri 1945-1950 döneminde incelemektedir. İngiliz Kültür Heyeti’nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde çalışmalarına müsaade edilmesi, yalnızca İngiltere’nin dâhil olduğu Müttefiklerin savaşı kazanması ile ilgili olmamıştır. Ayrıca İngiliz Kültür Heyeti’nin çalışmalarına izin verilmesinin bir sebebi de Türkiye’nin 1945 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nden (SSCB) algıladığı güvenlik tehdidi karşısındaki denge arayışından kaynaklanmıştır.⁵ Sovyet Rusya tehdidi karşısında milli güvenlik endişelerini gidermek üzere İngiltere’nin desteğine gereksinim duyan Türkiye, - aynı zamanda kültürel kodlarına da uygun olması sebebiyle- İngiliz Kültür Heyeti’nin Halkevlerinde yürüttüğü çalışmalara müsaade etmiş, hatta çoğu kez desteklemiştir. Bu çerçevede çalışmamız İngiliz Kültür Heyeti’nin Halkevlerinde yürüttüğü faaliyetleri siyasal, kültürel amaçlar ekseninde değerlendirmektedir.

HALKEVLERİ

Cumhuriyet Halk Partisi’nin yurt içinde inkılâp ve sosyal ilerleme hamlelerini ve hareketlerini daimi surette ayakta tutmak ve geliştirmek amacıyla Şubat 1932 yılında ilk Halkevi kurulmuştur.⁶ Türk Ocakları’nın Atatürk tarafından kapatılması sonrasında kurulan Halkevleri, Türk Ocakları sonrasında doğabilecek

¹ Nurcan Toksoy, **Halkevleri -Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-**, Orient Yayıncılık, Ankara, 2007, s.36-42.

² Anıl Çeçen, **Halkevleri**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990, s. 106-108.

³ Adem Kara, **Cumhuriyet Döneminde Kalkanmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)**, 24 Saat Yayıncılık, 2006, s. 137-140

⁴ Süleyman Seydi, **1939-1945 Zor Yıllar 2.Dünya Savaşı’nda Türkiye’de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 13-14.

⁵ Ayhan Kamel, “İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri” **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, ss. 408-420; Kamuran Gürün, **Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991; Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)**.

⁶CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942,s.3.

boşluğu CHP denetiminde doldurmak üzere ihdas edilmiştir.⁷ CHP'nin ideolojisini halka götürme aracı olarak kullandığı Halkevleri ve Halkodaları, siyasal bir harekete yer verilmeyecek tarzda kurgulanmak istenmiştir.⁸ Bu durumun nedeni Sefa Şimşek'e göre, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendi etkinliklerini ve başarılarını değil, ideolojisini halkla paylaşmak üzere Halkevlerinden istifade etmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Halkevleri, Türk Ocakları'nın kapatılması sonrasında siyasi eğitim ve propaganda faaliyetini üstlenmiştir. Şimşek'e göre, Türk Ocakları gibi özerk kurumların kapatılması ve fesih edilmesi ile tek parti iktidarı kuran CHP, toplumdaki tüm potansiyel ideoloji kaynaklarını denetlemeye başlayarak kendi kontrolü altında bir vatandaşlık projesi başlatmıştır. Bu çalışma dâhilinde her türlü imkân ve aracı propaganda çalışmaları için seferber eden CHP, Halkevleri çatısı altında yürütülen faaliyetleri, siyasal propaganda ve siyasi eğitim vasıtası olarak değerlendirmiştir.⁹

CHP İktidarı'nın Kemalizmi yerleştirme aracı olarak kullandığı Halkevleri, yürüttüğü kol faaliyetleriyle Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin istediği makbul vatandaş tipini yetiştirme görevine sahip kültürel görünümlü, ideolojik ve siyasal yapılanmalardır.¹⁰ CHP tarafından 1946 yılında hazırlanan Halkevleri ve Halkodaları broşüründe; Halkevlerinin faaliyetlerinin birbiri ile oldukça ilişkili iki noktada yoğunlaştırıldığı görülür; Halkı yetiştirme ve Milli Birliği Kuvvetlendirme. Halkı yetiştirme faaliyeti, CHP'nin sahip olduğu bakışın bir neticesidir; zira broşüre göre, Halkevleri ve Odaları sosyal yaşayışta büyük gelişmelere yer ve imkân hazırlamakta, halkı kendi işlerini kendi aralarında düşünmeye, görüşmeye tartışmaya ve yapmaya alıştırmaktadır; 'İşte onlara bu gözle bakılınca halk eğitiminde gördükleri işin büyüklüğü daha iyi anlaşılır.' Halkı yetiştirmek maksadıyla milli bayram, milli tören, nişan, düğün törenleri, yılbaşı faaliyetlerinin gerçekleştiği Halkevleri sahip olduğu araçla sosyal yaşayıştaki toplayıcı, yakınlaştırıcı, kaynaştırıcı rolünü ifa etmiştir. Halkevlerinde gerçekleştirilen faaliyetlerle, Cumhuriyet ideolojisinin ortaya çıkartmak istediği Halk tipi yetiştirilirken, diğer taraftan da İktidarın eğitim vasıtasıyla yetiştiremeyeceği ve coğrafi uzaklık sebebiyle ilgilenemeyeceği yetişkin yaş grupları eğitime çalışılmıştır. Halkevinin ikinci faaliyeti ise CHP İktidarı'nın 1945 sonrasında algıladığı Sovyet tehdidi ile yakından ilgili olan 'Milli Birliği Kuvvetlendirme' amacıdır.¹¹

1946 yılında CHP Genel Sekreterliği için hazırlanan bir propaganda raporunda, Halkevleri için "*Partimizin açık bünyesi propaganda organı olarak en başta Halkevleri ve Halkodaları gelmektedir*" denmiştir. Rapora göre, "*Halkevleri –*

⁷Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayınları, Ankara, 2006, s. 14-15.

⁸Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 14, 27, 46-58.

⁹Şimşek, Halkevleri, s. 14, 27, 44-45.

¹⁰Çeçen, Halkevleri, s. 106-108.

¹¹CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1946, 8-9.

C.H.P. 'nin siyasî ve içtimaî terbiye ve propaganda merkezleri ve ocaklarıdır.” Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluş gayelerinden olan ‘Türk Milletinin siyasî bir terbiye mektebi’ olma vazifesi, Halkevlerine de sirayet etmiş; Halkevleri, “dil birliği, kültür birliği, ülkü birliği olarak halk birliğini meydana getirecek bir dâvanın ülkü birliğini sağlayacak ocakları” olarak kabul edilmiştir.¹² 1945 yılında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Halkevleri konusunda gerçekleştirdiği bir konuşmada, Milli Birliğe Halkevleri yoluyla atıf yaptığı görülür. Saraçoğlu, konuşmasında Halkevlerinin vasfını şu şekilde belirtmiştir; “Halkevleri bütün kollar ile, bir tek amaca yönelmişlerdir: Bu amaç da kültür yolundan her zaman millî değerlerimizi işlemek, Türk devrimini geniş halk hayatı içinde kökleştirmek, Milli birliği sağlamaktır.”¹³

İktidarın eğilimlerine göre bir eğitim süzgeci vasfına sahip olan Halkevleri ve Odaları ile Halk bir ülkü etrafında eğitilmek istenmiştir. Bu itibarla milli kültür ocağı yakıştırmaları yapılan Halkevleri kültür kurumları olarak addedilmişlerdir. Kültür vurgusunun ısrarla yapılması, Halkevlerinin kuruluş amacından kaynaklanmakla birlikte; 1946 itibarıyla sürekli çok partili yaşama geçilmesiyle beraber, Milli Birlik odağı haline getirilmek istenen Halkevlerinin siyasal çekişmelerden ve partili sayılmasından uzaklaştırılmak istenmesinden kaynaklanmıştır. CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'ın bütün Halkevleri Başkanlarına yolladığı talimatta, “Halkevleri ve Halkodaları; kuruluşlarındaki maksada uygun olarak ve siyasî kanaat farkı gözetilmeyerek bütün yurttaşlara açık bulundurulmuştur. Bu kurumların faaliyetlerinden faydalanmak ve çalışmalarına katılmak için Yurttaşlarımız Partimize yazılı olmak veya başka bir Partiye yazılı olmamak gibi bir kayda tabi değildirler. Halkevleri çatısı altında Türk vatandaşlarını; her türlü sınıf ve meslek farkı düşüncesinden olduğu kadar her türlü siyasî inanış farkı düşüncesinden de uzak, bir millî kültür havası içinde çalışır ve eğlenir görmek bizim en samimî dileğimizdir.” denilmiştir. Hilmi Uran'a göre, Halkevlerinin ‘manevi kalkınma’ işinde birinci derecede mesul olanlar aydınlardır. Aydınların her türlü mizaç, zümre ve politika ayrılıklarını bir yana bırakarak iş birliği etmelerini şarttır. Bu doğrultuda Halkevleri, tüm imkanları ile siyasal maksat gütmeyen ve CHP'nin fikirlerine aykırı olmayan bütün milli derneklere açık görülmüştür. Bunun tek istisnası, ‘Milli Birliğe’ zarar vermesi endişesinden dolayı siyasal partilerin toplantıları olmuştur.¹⁴

CHP İktidarının siyasal bir atıf yapmaktan ısrarla kaçındığı, milli kültür ocağı olan Halkevleri, mahalli kurumlar olarak illerden ilçelere, oradan da köylere hatta bucaklara kadar uzanan bir yapıda teşkil edilmişlerdir. Buldukları yerlerde bir

¹²BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 572 Dosya Gömleği No: 2272 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 2. Büro

¹³BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 11 Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 10 Dosya Numarası: A6

¹⁴BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 34 Sıra No: 1

bina etrafında konumlanan Halkevleri ve Odaları,¹⁵ Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil/Tiyatro, Spor, Sosyal Yardım, Halkdershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze olmak üzere dokuz temel kolda faaliyet göstermişlerdir.¹⁶ 1932 yılında açılan Halkevleri aynı yıl içerisinde 14 ilde faaliyet gösterirken, her geçen yıl bu sayı katlanarak artmıştır. 1939'da 163'e ulaşan Halkevlerine 1940 yılında Halkodaları eklenmeye başlanmış ve bu doğrultuda bazı Halkevleri, Halkodalarına çevrilmiştir. 1945 yılına geldiğimizde ise Halkevi sayısının 32, Halkodası sayısının ise 2338'i bulduğu görülür.¹⁷ 1950 yılında ise Halkevlerinin sayısı 478 Halkevi ve 4322 Halkodası olarak tespit edilmiştir.¹⁸

İNGİLİZ KÜLTÜR HEYETİ'NİN KONFERANS VE DİL FAALİYETLERİ

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren milli dış politika çizgisi olan Batılılaşma ve Batı ile müttefik olma arzusu, II. Dünya Savaşı ve sonrasında varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yorgunluk sebebiyle, Türkiye'yi maddi olarak destekleyemeyeceğini bildirilmesi neticesinde İngiltere, Türkiye'den iktisadi açıdan çekilmiş olsa dahi kültürel anlamda varlığını sürdürmüştür. British Council veya döneminde kullanılan ismiyle İngiliz Kültür Heyeti'nin Türkiye'de savaş sonrasında yürüttüğü faal çalışması bu anlayışın sürdüğünü göstermektedir. II. Dünya Savaşı esnasında propaganda yayınlarının Halkevlerine girmek suretiyle halkı menfi tesir altında bırakmasının istenmemesine rağmen, İngiliz Kültür Heyeti'nin çalışmalarına destek olduğu hatta ortak çalışmaların yürütüldüğü görülmüştür. İstanbul Dergisi sahibi Neşet Halil Atay'a göre, İngiliz Kültür Heyeti'nin çalışmaları "*politika çalışmalarını sağlam bir kültür tesiri temeli üzerine dayama*" amacına hizmet etmektedir¹⁹, daha açık bir ifadeyle söylenirse Kültür Heyeti, İngiltere'nin siyasal, ekonomik çıkarlarını tesis etmek üzere kamuoyu oluşturmakta, propaganda gerçekleştirmektedir.

1930'lu yıllarda Alman, İtalyan ve Sovyet kitle iletişim araçlarının İngiliz karşıtı propaganda yayınlarını arttırmaları ile birlikte İngilizler aldıkları karar doğrultusunda karşı propaganda kararı alarak; 1934 yılında çeşitli ülkelerde İngiliz dili ve kültürü hakkında bilgi vermek amacıyla British Council'i kurmuşlardır. Bu doğrultuda Kültür Heyeti'nin çalışma alanlarından birisi de kaçınılmaz olarak Türkiye olmuştur. Süleyman Seydi'ye göre, II. Dünya Savaşı esnasında İnönü'nün yakın çevresi İngiliz yanlıydı, Türk istihbaratı ise

¹⁵CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947, s. 5.

¹⁶ CHP Halkevleri ve Halkodaları, s.3.

¹⁷CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları 1945, Doğu Matbaası, Ankara, s. 3.

¹⁸ Orhan Özacun, CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932-1951, 2001, s. 8.

¹⁹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 902 Dosya Gömleği No: 527 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

alabildiğine İngilizlerle işbirliği yapmaktaydı. Tüm bu gelişmeler karşısında İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevleri'nde yer alması uzun sürmemiştir.²⁰ 1939 yılında gerçekleşen Erzincan depremi sonrasında depremzedelere yardım için vücuda getirilen Türk-İngiliz Komitesi temsilcisi olan Sir Wyndham Deeds, yardım maksadıyla tamamladığı Türkiye gezisi neticesinde; 12 Şubat 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine müracaat ederek Halkevleri ile vardığı kanaati şu şekilde paylaşmıştır; *“Bir çok yerlerde faaliyetlerini görüp etüt ettiğim Ankara ve diğer Halkevleri memleketin modern hayatı üzerinde mühim rolü, kültürel ve sosyal sahada mühim çalışması olan bir müessise olmaları hasebile bu teklifimi şumullu bir suretde başarabileceğine kaniim. Halkevleri çalışma şekilleri itibaarile muhitinde bulunan her sınıf ve taabaakaadaki halkı mesai saatleri haricinde sinesinde topladığı, muhtelif komita azalarının fahriyen çalışmaları bu işin ehemmiyetini bir kat daha artırmaktadır. Gerçi Halkevleri Halk partisinin nezaret ve himayesinde çalışmakta isede sosyal ve kültürel sahadaki çalışmaları siyasetle alakası olmadığından, herkesin fikrini serbest söylemek çevresinden her sınıf halkın müracaatgaah ve mâkesidir.”* Deeds, müracaatında Halkevlerinin sahip olduğu hususiyetler sebebiyle İngiltere'nin Türkiye'de tanıtımını yapmak için Halkevlerinden istifa etmesini teklif ederken Türkiye'nin de bunun karşılığında, Londra'da bir Halkevi açabileceğini söylemiştir. İngiltere hakkındaki görüş sebebiyle, büyük bir memnuniyetle teklifin kabul edilmesinden sonra İngiltere'de Londra Halkevi açılırken; Kültür Heyeti ise Halkevleri vasıtasıyla çalışmalarına başlamıştır.²¹

İngiltere'nin Kültür Heyeti'nin Türkiye'deki çalışmalarındaki en büyük beklentisi, *“İngiltere kültürüne karşı ilgi uyandırmaktır.”*²² *“Yurdun çeşitli yerlerine açılmış ve yayılmış olması hasebiyle”* Halkevlerine düşen görev ise *“İngilteradan gönderilecek kültür ve öğretici filimleri göstermek, İngiliz edebiyat ve neşriyatını tercüme ve dağıtmak, velhasıl her hususda tanıtılabilecek ve teşriki mesai etdirtebilecek bir müessise”* olmaktadır.²³ İngiliz Kültür Heyeti'nin İngiliz kültürüne karşı kamuoyu oluşturmada en çok istifade ettiği araç dil çalışmaları olmuştur.²⁴

II. Dünya Savaşı esnasında Kültür Heyeti'nin çalışmaları Halkevi idarecilerinin kuşkulanasına neden olmuştur, İngilizlerin İngilizce dışında pek çok fırsatı değerlendirmek istemesi, Halkevlerinin Kültür Heyeti'nin istek ve çalışmalarını Genel Sekreterliğe bildirerek şikâyet etmesine sebebiyet vermiştir.²⁵ Genel Sekreterliğin uygulanan dış politikanın gereği olarak şikâyetleri ciddiye almaması, Türkiye'nin İngilizlerin yürüttüğü propagandaya taraftar ve ortak

²⁰Seydi, Propaganda ve İstihbarat Savaşı, s. 14 ve 69.

²¹BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

²²Yirminci Asır İngiliz Kültürü'nün Bazı Cepheleri, çev., Ahmet E. Uysal, Ankara, 1958, s. 19.

²³BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

²⁴ CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 25.

²⁵BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

olduklarını göstermektedir. CHP İktidarı'nın Batılılaşma ve Batı ile hareket etme düşüncesi, İngiliz Kültür Heyeti'nin çalışmalarına müsaade etmesiyle açık bir onay manasını taşımıştır. 1945'ten sonra ise İngilizlerin Halkevi çalışmalarını hızla arttırması, süreklilik açısından Türkiye'nin Batılı düşüncenin yayılmasının istendiğine işaret etmektedir. Sovyetlerden algılanılan tehdit, Kültür Heyeti'nin çalışmalarını sürdürmesine imkân tanırken bu çalışmaların CHP İktidarının Batılılaşma ülküsüne hizmet ettiği görülür. 14 Haziran 1948 yılında Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli, CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda, 'İngiliz kültür heyeti azalarından Mr. Hanter'ın İngiltere Radyo Çalışmaları, İngiltere'de Köy ve Pazar, Köy Koleji, Kuzey Atlantik Seyahati mevzularında gerçekleştirdiği konuşmalar ve çeşitli konularda gösterdikleri filimler karşısında endişeye kapıldığını şu şekilde anlatmıştır; "*Filimler seyirciler üzerinde gıpta ile karışık takdir hisleriyle karşılanmıştır. "Bu gibi filimlerin gösterilmesi İngiltereye karşı hayranlık yaratmakta ve İngiltere ile Türkiye arasında neticesi leylimze olmayan mukayeselere imkân hazırlamaktadır. İngiliz kültürüne, İngiliz tekniğine, kısaca İngiltereye karşı hayranlık karşı hayranlık yaratmak amacını taşıyan bu gibi propağandafilimlerinin, istikbalde, poetik sebeplerle, İngiliz dostluğunu feda mecburiyetinde kaldığımız takdirde, Vatandaş üzerinde yapacağı tesirin şimdiden nazarı itibare alınması gerektiği kanaatını en derin saygılarımla arz ederim.*"²⁶ İngilizlere karşı hayranlık uyandıran Kültür Heyeti'nin çalışmalarının bıraktığı etkinin, Türkiye'nin dış politika değişikliğinde nasıl bir yola savrulacağını sorgulayan Kefeli'nin uyarılarının Sovyetlere karşı izlenen milli dış politika gereği dikkate alınmadığı, Kültür Heyeti'nin çalışmalarının sürdürmesinden anlaşılmaktadır. İngilizlerin ise Türkiye'nin verdiği kültürel imtiyaz karşısında, Halkevleri sayesinde yürüttüğü çalışmaların Türkiye-İngiliz ilişkilerini kuvvetlendirdiği sitayişle vurgulanmıştır.²⁷

Benzer bir biçimde Kültür Heyeti'nin çalışmalarından rahatsız olan İzmir Halkevi Başkanı Vedide Baha Pars, Genel Sekreterliğe bu durumu bildirmiştir: "*Dört aydır İzmir Halkevi Başkanlığını kabul ederek ödev almış bulunmaktayım. Çeşitli problemler meyanda İngiliz Kültür Heyeti'nin Evimizdeki çalışmaları ile karşılaştım. Halk Evlerinin ereklere Türk Kültürünü yaymak olmasına rağmen yabancı bir kültürün günden güne artan bir propaganda ile yayınlanmasına çalışan bir zümreye adeta alet olmamız bize üzüntü vermeğe ve Gençliğe karşı ödevlerimizi yapamadığımızı sezdirmektedir. Haftada 12 saat ders vermekte oda bakımından çok dar olan evimizi hemen hemen işgal ettikleri gibi çeşitli fırsatlarla çaylı toplantılar, kokteyl partiler, konserler ve temsiller tertiplemek suretiyle karşılıklı bir nezaket kisvesi altında bize rağmen icrayı faaliyet etmektedirler. Çalışmalarının bir kısmını önlemiş olmak maksadı ile Şubat ve Mart aylarının bütün Cumartesi ve Pazar günlerini kendi faaliyetlerimize hasrederek bir kısım*

²⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

²⁷BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 4 Dosya Numarası 5. Büro

imkanları tahdid ettik. Fekat çeşitli fırsatlarla yarattıkları toplantı ve Halk grupları ile temas imkanlarını nezaket çerçevesi içinde önlemek mümkün oluyor. Her türlü davetlerine de icabet etmemeyi ikinci bir tedbir olarak düşündüğümü arz eder direktiflerinizi beklerim.” Genel Sekreterlik Pars’a ‘gizli’ koduyla verdiği cevapta, Pars’ın düşüncelerini hassasiyetle karşıladıklarını vurguladıktan sonra sözlerini şu şekilde sürdürmüştür: *“İngiliz kültür heyetinin Halkevinizdeki çalışmaları ile bir nevi kültür üstünlüğü propagandası yayabilmeleri elbette hassaslıkla karşılanacak bir hadisedir. Ancak, bu durumun gençlerimizde bir aşağılık duygusu uyandırmasını önlemek ve bunu yeni bir gayretin ve rekabet duygusunun uyanması yolunda iyiye kullanmak da bizim Halkevi idarecilerimizden beklediğimiz bir başarıdır. Karşı tedbir olarak neler düşündüğünüzü ve onların çalışmalarını yakından takip ederek tesirleri hakkındaki intibalarınızı bize sık sık bildirmenizi rica ederim.”*²⁸ Genel Sekreterliğin cevabı bir önlem almaktan çok, çalışmaların Genel Sekreterlik onayıyla süreceğinin delilidir.

İngiliz Kültür Heyeti’nin çalışmamız kapsamında sinema dışında faaliyetlerin büyük bir oranda İngilizce öğretimi ve konferanslar olduğu görülür. İngilizce eğitimine önem veren Kültür Heyeti, merkezi ve büyük kentlerde daha ziyade İngiliz kökenli öğretmenleri gönderirken, merkezden uzakta kalan bazı yerlerde ise kendi belirledikleri Türk öğretmenlerden istifade etmişlerdir.²⁹ Heyetin İngilizce öğretmeni olarak şu isimleri görevlendirdiği tespit edilmiştir; Mr. Arthur Geoffrey Close-Brooks, Mr. Peroy Gordon Wimberly, Mr. Edvard Stanley Ragg, Miss P. M. K. Sweeting, Miss Felicia Hare, Mr. H. Risely Tucker, Mrs. A. J. Tucker, Mr. Anagnan, Mr. Caldwell, Mr. F. L. Billows, Miss Coppinger, Miss Jamieson, Mrs. Cooper.³⁰ Mezkûr öğretmenlerin yetkinliği Genel Sekreterlik tarafından takdir edilmiştir. 1947’nin sonlarından itibaren İngiltere’de yaşanan mali sıkıntılarla görevlendirilen öğretmenlerin meslektan olmadığı görülmüş, bu durum ise Genel Sekreterliğin itirazına neden olmuştur. ‘İngiliz Kültür Heyeti Başkanlarının İngiliz olmayan ve hâlen de iyi tanınmayan kimseleri’ vazifelendirdikleri tespit edilmişse de bir şey yapılamamıştır. Bu durumun oluşmasındaki temel neden, Heyetin belirlediği Türk ve İngiliz kökenli öğretmen adaylarının Milli Eğitim Bakanlığı ve Genel Sekreterlikçe onaylanması hususiyetinin Kültür Heyetine bırakılmasından kaynaklanmıştır. İngilizlerin mali yapısı, 1949’a gelindiğinde öğretmenlerin maaşını karşılayamayacak boyuta varmıştır. Bu durum karşısında, derslerin devam etmesini isteyen Genel Sekreterlik, Kültür Heyeti’nin tayin ettiği öğretmenlerin maaşının Halkevleri tarafından verilmesini bildirmiştir. Buna karşın İngiliz Kültür Heyeti, Öğretim İşleri Müdürü Billows gibi kendine has metodları olan ve Genel Sekreterlik

²⁸BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

²⁹BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

³⁰BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

tarafından beğenilen öğretmenlerin 1950 yılında dahi ders vermeye devam ettiği hatta Billows'un yurdun çeşitli yerlerinde görevlendirildiği görülmüştür.³¹

İngilizce öğretimin konusunda tercih edilen yerlerin; İstanbul, Ankara, İzmir, Trabzon, Manisa, Bursa, Manisa, Çanakkale, İçel, Sivas, Adana illerinde yer alan Halkevleri olduğu görülmüştür.³² Kültür Heyeti'nin kurslar/kış okulları şeklinde tertip ettiği İngilizce dersleri, etkisini henüz 1940'lı yıllar bitmeden göstermiştir. 1943 yılında Halkevlerinde İngilizce eğitimin dışında yer alan Almanca, Fransızca derslerinin 1945'ten sonra varlığını kaybettiği görülmüştür.³³ Şüphesiz Almancanın savaş şartlarında Almanlara karşı bir hamle olduğu açıksa da Fransızcanın önemini kaybetmesi, ABD ve İngiltere'nin Türkiye'nin dış politikasında oldukça önemli bir yer tutmasından kaynaklanmıştır.

İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevlerinde tertip ettiği konferansların ise çok geniş bir ölçekte olduğu görülür. Bu konferansların haşere ile mücadeleden kimyevi terkiplere kadar geniş bir ölçekte olması ve sergi, fotoğraflarla daha etkin hale getirilmesi;³⁴ Kemal Kefeli ve Vedide Baha Pars'ın uyarılarında söyledikleri gibi İngilizlere karşı Türkiye'de oluşturulmak istenen propagandadan kaynaklanmıştır. 1945-1950 yılları arasında verilen konferansların başlıcaları şu şekildedir; "*Profesör Royds - Yıldızlar ve Kevkep Cümlesi, Profesör Constable - Kimyevi tekipler, Haşare ile mücadele, Lloyds (sigorta), İngiliz Köyleri, Sergiler, Millî Hıfzı Sıhha ve Bakım, Prof. E. V. Gatenby - Yabancı bir dili öğrenmede muvaffakiyetsizliğin sebepleri, Konuşma Dili Olarak İngilizce, Prof. B. E. C. Davies – Kitaplar, John Bell - Gemi İnşaatı, E. S. Ragg - Ateş Altında Müzik, E. S. Ragg - Parlamentoda kanun kabulü, A. M. Chitty - Büyük Britanyada Planlaşma Londra Vilayet Planı, D. W. James - İngiliz Karikatüristler, C. Buckler - Bugünkü Shakespeare Anlamı, İngiltere'de spor, Halkın yetiştirilmesi ve tahsili, İngilterede iştimai sigorta, Büyük Biritnyada tebabet, İngileterede Dil öğretiminin metodu, İngiliz sporları ve oyunları, İngilterede deneme, Modern sanayide iş bölümü ve içtimai sigortalar, İngilizce nasıl öğrenilir, Millî Güven.*"³⁵

İngiliz konuşmacılar tarafından gerçekleştirilen konferanslar Ankara Halkevi başta olmak üzere büyük kentlerde yoğunlaşmıştır. Bunun yanın sıra İngiliz Kültür Heyeti tarafından Halkevinde okunmak üzere hazırlanan konferanslar,

³¹BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

³²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro,

³³BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

³⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

³⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1017 Dosya Gömleği No: 921 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

Genel Sekreterlik tarafından gönderilerek ilgili Halkevlerinde okutturulmuştur.³⁶ Halkevlerine katılım Genel Sekreterlik tarafından oldukça yakında takip edilip, kaç kişinin konferanslara katıldığı ve nasıl bir etki bıraktığının merkeze bildirilmesi istenmiştir. CHP Genel Sekreterliğinin konferanslara olan katılımı arttırmak için, *Ulus* gazetesine konferans tarihleri, konuları ve kimlerin katılacağına dair bilgiler gönderilmiştir.³⁷

İngiliz Kültür Heyeti'nin faaliyetinin CHP'nin İktidarı kaybettiği tarihe kadar ara vermeden -1950 yılına kadar- sürdüğü görülmüştür.³⁸ CHP İktidarının bir politika olarak İngiliz Kültür Heyeti'nin propaganda çalışmalarına müsaade etmesinin ve bu konuda yetkin bir merci kıldığının en önemli dayanağı, Heyet'in propaganda faaliyetleri yürütmesine rağmen buna karşı çıkılmaması bilakis desteklenmesidir. Hatta Genel Sekreterlik Trabzon Halkevi'ne gönderdiği bir direktifte; "*İngiliz Kültür Heyeti mümessilinin Konferansı vermesine kolaylık*" gösterilmesini istemiştir.³⁹ Kültür Heyeti'nin gerek İngilizce eğitimi gerekse konferans faaliyetleri Türkiye'nin İngilizlerle ittifakı peçinlemek üzere dış politikasının gereği olarak yaptığı görülür. Hükümet, SSCB'nin bu dönemde Türkiye'ye yönelen propaganda faaliyeti karşısında, Halkın Sovyet propagandasına yönelmesi yerine, kamuoyunu Batı'ya yönlendirmek üzere İngiliz Kültür Heyeti'nin faaliyetlerini serbest bırakarak teşvik etmiştir.

İNGİLİZ KÜLTÜR HEYETİ'NİN FİLM FAALİYETLERİ

İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevlerinde tesis ettiği faaliyetlerin bir diğer uygulama alanı ise sinema olmuştur. İngiliz Kültür Heyeti'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye-Sovyet siyasi ilişkilerinde yaşanan gerginleşmeye bağlı olarak Halkevlerinde yetkin olarak sinema faaliyetleri de yürüttüğü görülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrasında Komünizmin basın yayın üzerinden yayılması konusunda oldukça hassas olan CHP İktidarı, sinemanın da benzer bir amaç dairesinde kullanılacağını düşünmüştür. Sansür mekanizmasıyla bir engellemeye gidilirken aynı zamanda, CHP'nin sinemada bıraktığı boşluğu Batının özellikle İngiliz ve ABD filmleriyle doldurduğu ya da Batı'nın bu boşluğu doldurmasına müsaade ettiği anlaşılmaktadır. Zira 1945-1950 döneminde Halkevlerinde yerli filmlerden daha ziyade İngiltere Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Dairesi'nin filmleri gösterilmiştir. Hatta bu konuda CHP İktidarı, 1948 yılında yapılan teklifi "*1948 yılı içinde film yapmak niyetinde olmadığımız için boş film almak tasavvurumuz yoktur*" diyerek geri çevirmiştir.⁴⁰ Gerek bu durum gerekse diğer

³⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 17

³⁷BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

³⁸BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

³⁹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1017 Dosya Gömleği No: 921 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁴⁰BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

gelişmeler, CHP İktidarının film çekmekten ziyade, ithal filmlerle ihtiyacını gidermek istediğini ortaya koymaktadır.

Henüz 1944 yılında Urfa Milletvekili Ahmet Kutsi Tecer, VIII. Büro Şefliğine gönderdiği yazıda, “*Muhtelif yabancı firmalar kendi kültür filmlerini memlekette yaymak ve bu arada Halkevlerimizde göstermek için devamlı teşebbüs ve faaliyet halindedirler*” demektedir ve Genel Sekreterliğin onayından geçmeden hiçbir filmin gösterilemeyeceği uyarılarına rağmen Halkevlerini “*bu lüzumu iyi*” kavrayamamakla eleştirmiştir.⁴¹ Fakat Tecer’in uyarısının burada sadece dış politika bağlamında olduğu unutulmamalıdır. Her halükarda filmlerin önceden görülmesi ve onay verilmesi usulü benimsenmekle birlikte İngiliz Kültür Heyeti gibi kurumlara biraz daha müsamahalı davranılmıştır. Örneğin daha erken bir tarihte 1942 yılında, Genel Sekreterlikten Sivas Halkevi Başkanlığına gönderilen yazıda, İngiliz Kültür Heyeti’nin gönderdiği filmlerle ilgili olarak; “*Bu filimleri göstermede Halkevinizce yapılacak muamele Partiden gönderilmiş filmlerin gösterilmesinde yapılacak muamelenin ayndır. Yani halkı siz davet edeceksiniz, ve siz Partice gönderilmiş filimleri gösteriyormuş gibi bu filimleri göstereceksiniz*” denmiştir.⁴²

Savaş şartları içerisinde ittifaklık ilişkisi içerisinde başlayan İngiliz Kültür Heyeti faaliyetleri, savaştan sonra Türkiye’nin İngiltere’ye olan gereksinimi sebebiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. 1946 yılından itibaren İngiliz Kültür Heyeti’nin serbest hareket etmesine ve Halkevlerinde programlar tertip etmesine göz yumulmuştur. Bu göz yumma İngiltere’nin Türk dış politikasında kapladığı yerle alakalı olduğu kadar, aynı zamanda Türkiye’nin kültürel kodlarında yer alan Batıcılık anlayışına da uygundu. Sovyetlere karşı, Batı’nın model olarak telkin edilmesi fikri, mezkûr her iki neden açısından uygun görülmüştür. Bu doğrultuda 1946 yılında Diyarbakır, Van, Kastamonu, İzmir, Nazilli, Uşak, Bolu, Eminönü, Samsun Trabzon, Bayburt, Edirne, Gelibolu, Elazığ, Muş, Bandırma, Balıkesir, Bartın, Zonguldak, Sivas, Malatya, Mersin, Gümüşhane, Mardin, Gaziantep, Kars, Artvin, Siirt, Bursa, Afyon, Dinar, Konya, Sinop Halkevlerine İngiliz Kültür Heyeti filmleri gönderilmiş, yaz ve kış faaliyetleri içerisinde seyrettirilmiştir.⁴³

Sovyet tehdidin belirginleşmesi sebebiyle II. Dünya Savaşı sonrası, İngiliz Kültür Heyeti’ne gösterilen müsamaha, yerini daha gevşek bir takibe bırakmıştır. Şubat 1946’da CHP Genel Sekreterliği’nden Eminönü Halkevi’ne gönderilen direktifle film göstermek üzere Halkevine gelecek olan İngiliz Kültür Heyeti’ne “*geldiklerinde kolaylık gösterilmesi*” istenmiştir.⁴⁴

⁴¹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1214 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 17 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴³BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁴⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

Savaş döneminin katı usul ve yönetmelikleri savaştan sonra milli güvenlik kaygıları nedeniyle İngilizlere karşı esnetilmiştir. Her ne kadar İngiltere Savaş sonrası, yaşadığı ekonomik yıkım ve savaş yorgunluğu sebebiyle siyasi ve ekonomik olarak Türkiye'yi desteklemesi için ABD'ye müracaat etmişse de İngiliz Kültür Heyeti, kültürel başlık altında İngiliz siyasal propaganda çalışmalarını inkıtaya uğratmadan sürdürmüştür. Türkiye'nin göz yumduğu hatta açıkça desteklediği, İngiliz Kültür Heyeti çalışmaları içerisinde, sinema faaliyetleri ise bu konuda başta gelen çalışma alanlarından olmuştur. İngilizlerin Halkevlerinde gösterdiği filmler, Kefeli'nin ifade ettiği gibi 'İngiltereye karşı hayranlık' oluşturmak üzere her alanda yer almaktadır. Bu doğrultuda gösterilen filmlerden bazıları şu şekildedir; *Ana yurt, Örümcük, Güvenin Hikâyesi, Köy Okulu, Bahriye Mektebi, 18 Kız Jimnastik Yapıyor, Bahçe Örümcüğü, Bal Arıları, İyi Kıymet, Karanlıktan Kurtuluş, Londra'da Lloyd Sigortam, Londra Nehri, Londra da Picadilly Mahallesi, Londra Terminüsü, Tarım Makineleri, İngiliz Okullarında Hayat ve Spor, B.B.C. (İngiliz Kültür Heyeti Film Şeridi Sayı 23), İngiliz Parlamenter Hükümeti Hakkındaki Filmin Yazılarına Dair Notlar, Umumî Seçim, İngiliz Çocuğu Evinde (An English Child at Home), Lokomotif Ateşçisi (Locomotive Fireman), Milli Birlik (The National Trust), Yeni Zelanda, Körler Mektebi, Çoban Köpeği, Kara Elmas, Pervaneler (Tayyarede), Spor Karakteri, BirtisMade, Bayanların İdman Hareketi, Fabrikalar, Pervane, İşte Britanya Serisi, Joe Amca ile Bir Gezinti, Toprağı Verimli Yapınız, Windsor Hanedanı, Londra Taşıt Sistemi, Snowdonia eyaleti, Bale'de Adımlar, Mahalli Hükümet, Sosyal Yardım, Londra'yı Ziyaret Ediniz, İpek Böceğinden Paraşute, Mikroplarla mücadele, Tıp'da Penisilin, Malarya, Hasta Bakımı, Radyo ile Ders, Bu günden Yarına, Su İşleri, Çelikten Dişler, Cam İmalatı, Büyük Britanya'da Öğretim konusunda filmler...⁴⁵ İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevlerinde gösterdiği filmler, bazen filmin ilgili Halkevine yollanması suretiyle izlettirilmiş bazen ise gezici film ekibiyle turne düzenlemek suretiyle gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda filmler gösterilirken beraberinde konferanslar da tertiplenerek, geniş çaplı bir propaganda faaliyeti yürütülmüştür. Filmlerin parasız gösterilmesi, ilgiliyi arttırırken özellikle tarım ve hayvancılıkla ilgili filmler ilgi çekmiştir. İzlettirilen filmlerin bir kısmı İngiltere'de dublajlanırken bir kısmı ise Türkiye'de dublajlanmıştır. Kültür Heyeti'nin Halkevlerindeki faaliyetleri Genel Sekreterlik tarafından dikkatle takip edilerek halkın ilgisi ve yoğunluğu öğrenilmiştir.⁴⁶*

SONUÇ

Bu çalışma İngiltere'nin çeşitli ülkelerde İngiliz dili ve kültürünü yaymak amacıyla kurdukları İngiliz Kültür Heyeti'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de Halkevlerinde yürüttüğü faaliyetleri incelemektedir. Almanya, İtalya,

⁴⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

SSCB gibi devletlerin savaş içerisinde yürüttüğü propaganda faaliyetlerine karşı, yerini almak üzere İngiltere'nin Kültür Heyeti vasıtasıyla gerçekleştirmeye başladığı faaliyetler, dünya siyasetinde meydana gelen gelişmeler neticesinde savaş sonrasındaki dönemde de sürmüştür.

İngiliz Kültür Heyeti'nin Türkiye ile ilk teması, 1939 yılında meydana gelen Erzincan Depremi ile birlikte yaşanmıştır. Deprem sonrasında depremzedelere yardım için kurulan Türk-İngiliz Komitesi'nin temsilcisi Sir Wyndham Deeds, yardım maksadıyla bölgeye bir gezi gerçekleştirmiş ve bu gezi neticesinde 12 Şubat 1940 tarihinde gözlemlerini Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine bildirerek yakından incelediği Halkevleri ile İngiliz Kültür Heyeti'nin birlikte çalışmasını teklif etmiştir. Savaş yıllarında Türkiye'nin stratejik durumunun savaşın gidişine tesir edecek olmasının yol açtığı beklenti, gerek Mihver gerekse Müttefik kuvvetlerin Türkiye'de yoğun bir şekilde propaganda yapmasına neden olmuştur. İngiltere'nin de bu türden bir faaliyet içerisine girmesi kaçınılmazdı ve bu sebeple İngilizlerin Türkiye'de kendi propagandalarını yapmak üzere Halkevlerinden istifade etmek istemeleri, savaş şartlarının bir neticesi olmuştur. Savaş içerisinde Türkiye'nin denge siyasetine uygun olarak yürüttüğü dış politikası, Almanya karşısında ABD-İngiltere ittifakının başarı kazanmasıyla birlikte, ağırlığını Müttefikler lehine değiştirmiştir. Bu çerçevede İngiliz Kültür Heyeti temsilci Sir Deeds'in Halkevleri ile ilgili teklifi, sonraki yıllarda yüksek düzeyde kabul görmüştür. Bu kabulde savaş boyunca İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevlerinde faaliyet gerçekleştirmesi sağlanmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB ile Türkiye siyasi ilişkilerinin gerginleşmesi karşısında Türkiye, Batı'nın özellikle de İngiltere'nin desteğine gereksinim duymuştur. Savaş şartları içerisinde ittifaklık ilişkisi içerisinde başlayan İngiliz Kültür Heyeti faaliyetleri, savaştan sonra Türkiye'nin İngiltere'nin desteğine olan ihtiyacı sebebiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevlerinde serbest hareket etmesine müsaade edilmiştir. Bu müsaade İngiltere'nin Türk dış politikasında kapladığı önemi ile ilgili olduğu kadar, aynı zamanda Türkiye'nin Batıcılık anlayışına da uygundu. Bu durum ise İngiliz Kültür Heyeti'ni 1950 yılına kadar faaliyetlerini büyük oranda sürdürmesine imkân tanımıştır.

Bu doğrultuda İngiliz Kültür Heyeti'nin II. Dünya Savaşı yıllarında başlayan ve savaş sonrası artan faaliyetleri temelde üç alanda gerçekleşmiştir; konferans, dil ve sinema faaliyetleri. İngilizlerin her üç faaliyet arasında en fazla önem verdikleri konu dil öğretimi olmuştur. İngilizcenin öğretimi konusunda çeşitli devreler halinde kurslar tertip eden Heyet, Türkiye'de İngilizcenin yaygınlaşmasına çalışmıştır. Heyet, İngilizce kurslarda İngiliz ve Türk öğretmenlerden istifade etmiştir. Dil öğretimi faaliyeti kadar önemli bir diğer faaliyet sahası ise konferanslar olmuştur. Halkın dikkatini çeken konferanslara yer vermeye çalışan Kültür Heyeti, özellikle konferanslarda İngiltere'nin üstünlüğünü telkin edecek şekilde faaliyette bulunmuştur. Heyet, konferansların daha etkin hale gelmesi için

çeşitli görsel unsurlardan bilhassa istifade etmiştir. Sinema faaliyeti ise sinemanın propaganda sahasında artan önemi doğrultusunda, Türk halkının İngiltere'ye 'hayranlık' duymasına neden olacak şekilde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren milli dış politika çizgisi olan batılılaşma ve batı ile müttefik olma arzusu, II. Dünya Savaşı ve sonrasında da varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı esnasında başlayan İngiliz Kültür Heyeti – Halkevleri çalışmaları, Türkiye'nin 1945 yılından itibaren dış politikasında yaşanan değişikliklerle 1945-1950 yılları arasında da kesintisiz olarak sürdürülmüştür.

KAYNAKLAR

CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1946.

CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları 1945, Doğu Matbaası, Ankara.

Çeçen, Anıl. **Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)**.

Kamel, Ayhan. "İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri" **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, ss. 408-420.

Kamuran Gürün, **Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Kara, Adem. **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)**, 24 Saat Yayıncılık, 2006.

Özacun, Orhan. **CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932-1951**, 2001.

Seydi, Süleyman. **1939-1945 Zor Yıllar 2.Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayın Dağıtım, 2006.

Şimşek, Sefa. **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

Toksoy, Nurcan. **Halkevleri -Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-**, Orient Yayıncılık, Ankara, 2007.

Yirminci Asır İngiliz Kültürü'nün Bazı Cepheleri, çev., Ahmet E. Uysal, Ankara, 1958.

Zeyrek, Şerafettin. **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Anı Yayınları, Ankara, 2006.

ARŞİV KAYNAKLARI

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası
Kutu No: 572 Dosya Gömleği No: 2272 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 2. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası:
Kutu No: 11 Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 10 Dosya Numarası: A6

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 6
Dosya Gömleği No: 34 Sıra No: 1

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası
Kutu No: 902 Dosya Gömleği No: 527 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065
Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 4 Dosya Numarası 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1017 Dosya Gömleği No: 921 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 17

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1214 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 17 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro